

УДК 378.36:186

Наталія Вовчаста,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У статті висвітлено доцільність формування професійної іномовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту на засадах культурологічного підходу. Обґрунтовано педагогічні умови якісної іномовної професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту (виявлення чинників впливу, зумовлених специфікою професійної діяльності; взаємодія спеціальної та іномовної складових; неперервність іномовної професійної підготовки; розвиток активної професійної позиції на основі розвитку комунікативної складової; забезпечення мотивації та розвиток позитивного ставлення до іномовної професійної підготовки тощо).

Ключові слова: іномовна підготовка, професійна підготовка, формування, майбутній фахівець цивільного захисту, професійна культура, культурологічний підхід, іномовленнєва культура, педагогічні умови.

В статье освещены целесообразность формирования профессиональной иноязычной подготовки будущего специалиста гражданской защиты на основе культурологического подхода. Обоснованы педагогические условия качественной иноязычной профессиональной подготовки будущих специалистов гражданской защиты (выявление факторов влияния, обусловленных спецификой профессиональной деятельности; взаимодействие специального и иноязычной составляющих; непрерывность иноязычной профессиональной подготовки, развитие активной профессиональной позиции на основе развития коммуникативной составляющей, обеспечение мотивации и развитие позитивного отношения к иноязычной профессиональной подготовке и т.д.).

Ключевые слова: иноязычная подготовка, профессиональная подготовка, формирование, будущий специалист гражданской защиты, профессиональная культура, культурологический подход, иноязычная культура, педагогические условия.

The expediency of formation of professional foreign language training of future civil defense specialist based on cultural approach as the essential component of humanistic pedagogy is explained in the article. It is shown that at foreign communication culture on the level of personal quality of specialist determines the degree of his professional maturity. Pedagogical conditions

providing of the qualitative foreign language training of future civil defense specialist on the basis of cultural approach (identifying and taking into account the factors of influence due to specific professional activity of civil defense specialist, the interaction of special and foreign language components as important factor in the training of specialist, life-long of foreign language training, the development of active professional position through the development of communicative component, ensuring the formation of motivation of foreign language training and developing a positive attitude to the language, understanding of own needs and opportunities in the foreign language training, etc.).

Key words: *foreign language training, professional training, formation, future civil defense specialist, professional culture, cultural approach, foreign language culture, pedagogical conditions*

Стратегію розвитку вітчизняної освіти визначено у державних документах: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Концепція мовної підготовки особового складу Збройних Сил України. провідними орієнтирами у них визнано творчу активність особистості та її здатність до самореалізації, що актуалізує проблему формування професійної культури сучасного фахівця.

Нове соціальне замовлення суспільства в галузі освіти, зокрема щодо навчання іноземних мов в Україні, зростаючі потреби у спілкуванні та співпраці між країнами і людьми з різними мовами та культурними традиціями «вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту і методів навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах» [2, с. 3]. Знання іноземних мов є «важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Ефективність професійної підготовки фахівців підвищиться за умови впровадження моделі формування професійної культури у студентів на основі реалізації освітньо-виховного потенціалу іноземних мов у поєднанні з ефективним цілеспрямованим педагогічним керуванням цим процесом» [3, с. 3].

Аналіз здійснених останніми роками досліджень з іншомовної підготовки в вищій школі надає підстави стверджувати про «необхідність проектування інноваційних моделей такої підготовки фахівців різних галузей, зокрема актуальним постає розроблення науково обґрунтованої моделі іншомовної підготовки вітчизняних фахівців» [5, с. 159]. Євроінтеграційні процеси в Україні висувають нові вимоги до якості іншомовної підготовки фахівців, зокрема цивільного захисту. Це зумовлює необхідність дослідження її особливостей в системі вітчизняної вищої освіти.

За останні двадцять років, відтоді, як українські військовики долучилися до міжнародних військових навчань, миротворчої діяльності,

виявилось, що ми все ж таки поступаємося нашим закордонним колегам у питанні вільного спілкування між собою. «Якщо у своїй фаховості наші командири та особовий склад їхніх підрозділів ні в чому не поступаються закордонним, а, можливо, навіть і переважають їх, то незнання англійської, як правило, позначалося на оперативній взаємодії в реальній бойовій обстановці» [4, с. 13]. Згідно з Концепцією мовної підготовки особового складу Збройних Сил України вивченню англійської мови наданий пріоритет у рамках професійної підготовки військовиків, зросла роль кафедр іноземних мов у військових навчальних закладах.

У працях вітчизняних і зарубіжних учених докладно розглядається формування професійної культури, зокрема майбутніх офіцерів (О. Бикова, О. Діденко, Т. Щеголева та ін.). Вчені досліджували використання іноземної мови для формування: професійної спрямованості фахівця (В. Волкова), умінь професійного спілкування (Л. Морська), комунікативних умінь (Л. Дарійчук, Р. Зайцева), іншомовної соціокультурної компетенції (Р. Гришкова, О. Першукова), професійних якостей та інтересів (Н. Замкова, А. Штифурак та ін.). Водночас проблема формування професійної іншомовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту на засадах культурологічного підходу не була предметом спеціального дослідження.

На основі вищесказаного нами визначена мета статті: обґрунтувати доцільність формування професійної іншомовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту на засадах культурологічного підходу.

На сучасному етапі розвитку опанування іноземних мов має велике значення, насамперед, як засіб життєдіяльності людини. Англійська мова, як іноземна найширше вивчається в Україні, Європі та у цілому світі. Найчастіше вона використовується співрозмовниками, як мова міжнародного спілкування.

Культурологічний підхід у єдності з особистісним і діяльнісним «становлять сутність гуманістичної педагогіки. Їх використання дозволяє створити культурно-освітній простір для розвитку та саморозвитку особистості» [6, с. 475].

Дослідницею С. Ісасенко обґрунтовано педагогічні умови формування професійної культури у студентів засобами іноземних мов: утвердження гуманістичних принципів освіти та адекватної їм методології; застосування інноваційних технологій навчання на рівні світових стандартів; урахування індивідуальних і соціально-психологічних особливостей студентів; поглиблення вмотивованості навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання самоосвітньої і науково-пошукової діяльності студентів для набуття ними методологічних знань; використання освітньо-культурного та виховного потенціалу іноземних мов; організація цілісної системи виховних впливів соціокультурного середовища вищого навчального закладу на студента [3, с. 11].

З позицій формування системи професійної іншомовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту, культурологічний підхід ми розглядаємо як провідний засіб мотивації навчання. Водночас, «існує підпорядкування поняття культури ширшому поняттю – самоорганізації. Відкриті системи, здатні до самоорганізації, витворюють нові структури у відгук на зовнішні впливи, але внаслідок своєї внутрішньої потенції до їх породження, і притому не спонтанно, а стихійно. Визначальну роль тут відіграють внутрішні процеси самовдосконалення та самоорганізації, їх навчилися досліджувати поки що на прикладах доволі простих, проте репрезентативних нелінійних систем. Людство є, можливо, найскладнішою з відомих нам нелінійних систем» [7, с. 322].

На нашу думку, власне таке трактування культурологічного підходу є найбільш доцільним у іншомовній підготовці майбутніх фахівців цивільного захисту.

У працях Л. Голованчук наголошується, що «взаєморозуміння не слід розглядати поверхово, як розуміння на вербальному рівні, розуміння значення слів, фраз, мовленнєвих функцій; необхідно враховувати не тільки те, що людина говорить/пише, але й те, який зміст сказане/написане має в контексті міжкультурної комунікації» [2, с. 3]. Головною передумовою взаєморозуміння, його основою є культурний фон, тобто присвоєні знання про культуру країни виучуваної мови, без яких неможливе спілкування іноземною мовою, адекватне його цілям і умовам, а також культурним нормам даної мовної спільноти. Сукупність таких фонових знань ця авторка визначає як культурно-країнознавчий аспект спілкування. У межах власної культури створюється стійка ілюзія власного бачення світу, способу життя, менталітету тощо як єдино можливого і, головне, єдино припустимого. Переважна кількість людей не усвідомлює себе як продукт культури навіть у тих рідких випадках, коли вони розуміють, що поведінка представників інших культур визначається їхньою культурою. Тільки, вийшовши за межі своєї культури, тобто зустрівшись з іншим світоглядом, світовідчуттям тощо, можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, побачити відмінність культур.

Глибина проблеми міжкультурної комунікації «стає особливо очевидною при зіставленні культури рідної країни і країни виучуваної мови. Ось чому методисти говорять про необхідність у навчальному процесі діалогу культур: культури рідної країни та культури країни виучуваної мови» [2, с. 4].

Не заперечуючи цілісного характеру культури, в освітньо-виховних цілях доцільно розрізняти її функціонування на трьох рівнях: цінностей, діяльності, особистості. Разом ці рівні об'єднані у рамках культурологічного підходу, але кожен із них вирізняється смисловим наповненням і характеризується певними можливостями суспільного регулювання і

навчання. З цими рівнями пов'язані і особливості культурологічного підходу до формування системи професійної іншомовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту.

Більшість студентів мають нерозвинену комунікативну культуру, «схильні переважно до репродуктивної діяльності, мають обмежені уявлення про феномен комунікативної культури, у них відсутня ініціатива та прагнення самовдосконалення. Комунікативна культура є необхідною умовою формування сучасної особистості, засобом самореалізації та досягнення успіху, самоствердження та способом досягнення мети в міжособистісних взаєминах» [1, с. 4]. Комунікативна культура є результатом зовнішніх і внутрішніх ресурсів навчання та виховання, як об'єктивних, так і суб'єктивних. Лише незначна частина майбутніх фахівців досягає високого рівня культури спілкування в умовах спонтанного розвитку цього складного особистісного утворення.

Щодо майбутніх фахівців цивільного захисту, у першу чергу офіцерів, то «перекладач обов'язково потрібен на зустрічах високого рівня, при укладанні різноманітних міждержавних угод тощо. Тобто там, де кожне слово, навіть його відтінок, має особливу вагу. У бойовій же обстановці чи наближеній до неї, де головним чинником є час, не до відтінків семантики слова. Тому доцільно узаконити призначення військовика на вищу посаду й отримання чергового військового звання в залежності від опанування ним конкретного рівня знання іноземної мови. Зрозуміло, робити це там, де цього вимагають службові обов'язки» [4, с. 15]. Таким шляхом пішли армії багатьох постсоціалістичних країн. На сьогодні в них, зокрема в тих, хто вступив до Північноатлантичного альянсу, питання вільного володіння військовослужбовцями англійською мовою вирішене.

Наступна особливість культурологічного підходу пов'язана з формуванням якостей особистості майбутнього фахівця цивільного захисту.

По-перше, значний вплив на систему навчання іноземних мов мають особистісно-організаційні фактори. Важлива роль відводиться програмі, оскільки система організації навчання залежить від цілей, визначених у програмі, у тому числі й від їх відповідності соціальним потребам суспільства. У який спосіб реалізуються ці завдання, значною мірою визначається значимістю кількох суб'єктів навчального процесу, а саме: навчальних посібників, автентичних матеріалів (журналів, газет). Важливим є використання можливостей Інтернету та телевізійних програм, які сприяють творчому навчальному процесу у вивченні мов.

По-друге, специфіка вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням в системі пожежної освіти сприяє розширенню та поглибленню навчального процесу в цілому, зокрема забезпечує надходження нової інформації, нових знань, відомостей з різних сфер.

Проте, знання мови не завжди гарантує успішне володіння цією мовою; може з'явитися «неповне розуміння, етнічні стереотипи, переоцінка подібностей рідної та іншомовної культури», тому слід розвивати і удосконалювати комунікативні компетенції. Щоб досягнути високого рівня іншомовної комунікативної компетенції, слід застосовувати новітні інформаційні методики навчання англійської мови. Одним із нововведень у комп'ютерній технології є інтерактивне відео: перегляд фільмів, програм іноземною мовою, при якому студент оцінює ситуації, пропонувані комп'ютером (відповідає на запитання героїв, керує їх діями), таким чином сам включається у сценарій розвитку подій.

Сьогодні широко впроваджується мультимедійне навчання, яке забезпечує паралельну передачу аудіо- і візуальної інформації на екрані комп'ютера в поєднанні з використанням великих обсягів матеріалу та широких можливостей його швидкого і ефективного опрацювання. Не менш результативним є поєднання аудіокоментарів з відеоінформацією або анімацією, оскільки з'являється можливість пояснити поступово різні процеси.

Загалом, нинішні умови можна вважати ідеальними для розвитку та формування професійної та іншомовної комунікативної культурної компетенції, але, як це буде відбуватися, залежить саме від нас.

У пошуках шляхів вирішення проблеми забезпечення професійної іншомовної підготовки фахівців актуальним є звернення до різних джерел, зокрема до педагогічного досвіду минулого. Особливого значення у визначеному аспекті набувають дослідження, котрі охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ століття. Це пов'язано із виникненням принципово нових методик навчання іноземних мов, закладанням теоретичних основ дидактики навчання іноземних мов, що дозволяє стверджувати наявність тенденції до переростання проблеми методики викладання іноземних мов професійного спрямування у загальну педагогічну проблему формування готовності до професійного іншомовного спілкування фахівців.

Специфічні умови служб цивільного захисту, що характеризуються високим рівнем відповідальності, обмеженням часу на ухвалення рішення, пред'являють особливі вимоги до фахівців пожежно-рятувальної служби, спонукають постійно підтримувати і підвищувати рівень своїх професійних знань, умінь та навичок. Тому важливим завданням, що стоїть перед державою, є розвиток системи вищої галузевої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій. У зв'язку з цим відбуваються значні зміни в системі і організації навчального процесу, зокрема у галузі методики викладання, а також у аспектах упровадження інформаційних технологій і науково-методичних досягнень, нових методів і технологій у навчальний процес. Світова тенденція переходу до нетрадиційних форм освіти простежується у зростанні кількості навчальних закладів, що ведуть

підготовку за інноваційними педагогічними технологіями.

Оволодіння вміннями іншомовного професійного спілкування дозволить фахівцеві цивільного захисту повною мірою використовувати можливості сучасних іншомовних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправним учасником діалогу із зарубіжними колегами, реалізувати свій професійний потенціал у міжнародних проектах тощо.

Іншомовленнева культура на рівні особистісних якостей – це ступінь професійно-моральної зрілості фахівця, закорінений у підсвідомості. Іншомовленнева культура при цьому є способом адаптації людини до змінних умов професійної діяльності, що ґрунтується на історичному досвіді доцільної взаємодії зі світом, забезпечує гармонійне співіснування з довкіллям і виражається у вигляді практичного засвоєння моральних норм, ціннісних орієнтацій та культурних традицій.

Окрім цього, до кожного рівня формування системи професійної іншомовної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту має бути певна система методів навчання і виховання, яка відповідає вимогам культурологічного підходу.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, можемо зробити висновки. Для забезпечення якісної іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту на засадах культурологічного підходу важливими є такі педагогічні умови:

- виявлення та урахування чинників впливу на формування іншомовної готовності, зумовлених специфікою професійної діяльності;
- взаємодія спеціальної та іншомовної складових як цілепокладаючий чинник у професійній підготовці майбутнього фахівця цивільного захисту;
- неперервність іншомовної професійної підготовки як поетапне включення професійних цінностей у систему особистості, причому кожен наступний етап є логічним продовженням попереднього;
- розвиток активної професійної позиції на основі розвитку комунікативної складової;
- визначення змісту іншомовної складової професійної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту;
- забезпечення мотивації формування системи іншомовної професійної підготовки;
- розвиток активної професійної позиції;
- розвиток позитивного ставлення до іншомовної професійної підготовки;
- усвідомлення власних потреб у можливостей в процесі іншомовної професійної підготовки.

До подальших напрямів відносимо дослідження структурних компонентів професійної іншомовної готовності майбутнього фахівця цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк О. О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – К., 2007. – С. 4.
2. Голованчук Л. П. Навчання учнів основної загальноосвітньої школи культурно-країнознавчої компетенції на уроках англійської мови : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2003. – С. 3–4.
3. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України; Інститут вищої освіти України. – К., 2009. – С. 3–11.
4. Махно І. Спілкування без перекладача / І. Махно. Офіцер України, № 8, 2012. – С. 13–15.
5. Нітенко О. До питання про стан дослідження іншомовної підготовки в системі вищої освіти України / О. Нітенко. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2015. Вип. 18. – С. 159.
6. Прусак В. Ф. Культурологічний підхід до формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 27 / Ред. кол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця, 2011. – С. 5–475.
7. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури / А. В. Свідзинський. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – С. 322.